

Chojnowski, Zbigniew

Sprawozdanie z konferencji "Święte miejsca w literaturze" (Olsztyn-Gietrzwałd 26-28 kwietnia 2007 r.)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 577-579

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Chojnowski

Sprawozdanie z konferencji „Święte miejsca w literaturze” (Olsztyn–Gietrzwałd 26–28 kwietnia 2007 r.)

Konferencja naukowa na temat „Święte miejsca w literaturze”, zorganizowana przez Pracownię Literatury XX w. i Teorii Literatury Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, odbyła się w dniach 26–28 kwietnia 2007 r. w Domu Rekolekcyjnym w Gietrzwałdzie.

Konferencja potwierdziła diagnozę, że w epoce transformacji w pierwszej dekadzie XXI w., gdy zwiększa się wciąż kapitał ekonomiczny, sukcesywnie uszczupla się kapitał symboliczny. Jest to o tyle groźne, że bez dóbr symbolicznych może się rozwijać cywilizacja, ale nie kultura, rozumiana jako wielokierunkowa emanacja życia duchowego osób. Poszukiwanie poprzez literaturę tak czy inaczej rozumianych świętości nabiera znaczenia społecznego, jest formą odzyskiwania poczucia istnienia sacrum.

Choć „Na początku było słowo, a Słowo było u Boga”, to jednak bezpośrednio dla człowieka liczy się dalsza sekwencja w paraboli stwarzania świata. Chodzi o to, że istota stworzona na obraz i podobieństwo Boże została umiejscowiona, otrzymała miejsce, nazwane Rajem, Edenem, „rajskim ogrodem”. Niestety, człowiek skalał je, zgrzeszył, sprzeniewierzył się umowie, zawartej ze swoim Kreatorem, i został wygnany. Topos „świętego miejsca” wygenerował wiele innych toposów, bez których literatura polska, jak i europejska, jest nie do pomyślenia – wystarczy wspomnieć figurę „pielgrzyma” i „pielgrzymowania”. Nasza narodowa i europejska wyobraźnia jest niejako zorganizowana przez „święte miejsca”: wzgórza, kościoły, nekropolie, miejsca bitew, ważnych spotkań.

A wreszcie: badanie tekstów literackich za pomocą kategorii „świętego miejsca” przypomina, że literatura nie jest tylko i wyłącznie odnoszeniem się słów do słów, języka do języka, lecz że literatura powstaje także poprzez odnoszenie się do realnych miejsc, jest twórczym odzwierciedleniem geografii symboli.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele wszystkich ważniejszych ośrodków akademickich w Polsce (Kraków, Warszawa, Wrocław, Gdańsk, Poznań, Katowice, Bydgoszcz, Częstochowa, Szczecin, Siedlce, Słupsk, Rzeszów, Bielsko-Biała, Elbląg, Olsztyn), a także dwóch badaczy czeskich. Wygłoszone referaty, zgodnie z założeniami konferencji, były skupione wokół zjawiska/kategorii „świętego miejsca”. Uczestnicy pokazali, że w literaturze i kulturze jest ono jednym z kluczowych zagadnień i występuje w różnym rozumieniu, a także podlegało i podlega ewolucji (chodzi o zmienność definicji, treści i funkcji). Przedstawione referaty ułożyły się w bloki problemowo-tematyczne. „Święte miejsce” jako kwestia pojawiająca się w wymiarze regionalnym przedstawiono na przykładzie Warmii i Mazur w perspektywie onomastyki (Maria Biolik *Święte miejsca w toponimii Warmii i Mazur*), regionalnej poezji współczesnej (Joanna Chłosta-Zielonka *W aureoli świętości. Warmia i Mazury w oczach poetów*), literatury ludowej (Krzysztof D. Szatrawski *Sacrum w świadomości Mazurów – na podstawie pieśni kancjonalowych i poezji ludowej*), historyczno-kulturowej (Krzysztof Bielawny *Gietrzwałd – trudne dzieje maryjnego sanktuarium*). W pewnym sen-

sie do regionalistycznej re eksji można zaliczyć wystąpienie Anny Matysiak na temat *Święte miejsce w nurcie dekonstrukcji – przypadek Johanna Bobrowskiego* (autorka przedstawiła twórczość poety niemieckiego wywodzącego się z Prus Wschodnich).

Następny blok referatów ułożył się w całość, która wiąże się bezpośrednio lub pośrednio z Biblią i postaciami oraz miejscami uznanymi przez tradycję europejską za święte (Maria Jolanta Olszewska *W drodze do Błękitnego Jeruzalem – metafizyka pól bitewnych w średniowiecznych powieściach Zofii Kossak-Szczuckiej*; Bożena Adamkiewicz-Iglińska *Przestrzeń święta w genezyjskiej twórczości Juliusza Słowackiego*; Grzegorz Igliński *Pośród kolumn słonecznej ciszy. Czas i nieskończoność w cyklu poetyckim Kazimierza Przerwy-Tetmajera „Świątynie w Pestum”*; Anna Rzymaska, *Św. Wojciech i „miejsca”*; Jolanta Sawicka-Jurek *Poetyckie wizerunki miejsc świętych w twórczości Wespazjana Kochowskiego*; Dariusz Bawół *Możesz na Górze Horeb (Wj 3–4)*; Marek Lubański *Gotycyzacja Męki Pańskiej we współczesnym filmie (komunikat)*; Kwiryna Ziemia *Święte miejsca romantyków w Italii*.

Z niemalym zainteresowaniem spotkały się wystąpienia dotyczące rozumienia świętości miejsca w twórczości poetów żydowskich (Beata Tarnowska *Pojęcie świętości w najnowszej poezji izraelskiej*; Renata Tarasiuk *Metafizyka miejsca w literaturze Holocaustu*; Dariusz Konrad Sikorski *Erec Israel – między utopią a rzeczywistością*; Marta Rutkowska, *Arkadia i lęk. O motywie Krakowa w twórczości Miriam Akavii*; Katarzyna Jarosińska, „...ta pustka pierzasta”. *Szagalowo w poezji Arnolda Śluckiego jako przestrzeń wyobrażona. Locus i logos*). Jak wynikało z wielu referatów, myślenie o miejscu w kategoriach świętego (lub uświęconego kimś lub czymś) obejmuje większą przestrzeń, tzn. wykraczającą poza tradycję religijną. Kwestia ta uwidoczniła się m.in. w referatach Elżbiety Winieckiej *Cmentarz jako tekst kultury* i Haliny Karoliny Kubickiej *To miejsce jest tajemnicą, miejscem świętym. Sakralna symbolika literackich bibliotek*. W sobie właściwy sposób ze „świętości” miejsca korzystają tradycyjne i nowsze gatunki literackie (na ten temat wypowiedziały się: Katarzyna Kraśner *Sakralny wymiar przestrzeni leśnej w literaturze fantasy*, Anita Romulewicz *Święte miejsca w baśni*).

Stosując kategorię „świętego miejsca”, jak to uwidocznili badacze, literaturoznawcy i kulturoznawcy mogą konstruować historię literatury i kultury. O problematyce sakralno-przestrzennej w poezji i prozie XX w. wypowiedzieli się: Ewa Borkowska *Przyroda jako sacrum w liryce Wojciecha Bąka*, Jacek Krawczyk *Miłość i poznanie to jedno – świat uświęcony w kontemplacji na podstawie twórczości poetyckiej Antoniego Madeja*, Robert Mielhowski *Obraz i funkcja semantyczna tematu miasteczka w poezji Jana Brzękowskiego*; Sławomir Sobieraj *Betlejem pod wierchami. O pastoralkowych apologiach Tytusa Czyżewskiego*. Kategoria „świętego miejsca” funkcjonuje także w nowszej literaturze, co analizowali: Małgorzata Borkowska *Między karczmą a dnem duszy? – „Tryptyk Rzymski” Jana Pawła II*, Leokadia Hull *Arkadyjskie pejzaże w poezji Julii Hartwig*, Grażyna Król *Kazimierza Ratonia poszukiwanie miejsca świętego*, Alicja Mazan-Mazurkiewicz *„Ukorzeniony taniec” Adriany Szymańskiej. Sakralizacja przestrzeni serdecznej*, Zofia Zarębianka *Wojciecha Kudyby miejsca święte*.

Dramatyczne i skomplikowanie przeobrażenia „świętości” i „świętego miejsca” objęły polską prozę ostatniego półwiecza; związane z tym zagadnienie rozpatrywali: Agata Błaszczuk *Tęsknota za „piekłem utraconym” – przypadek Marka Hłaski*, Paweł Dziel *Święte miejsca w twórczości Andrzeja Stasiuka oraz Jacka Podsiadły*, Anita Frankowiak *Świętość w szczegółach. Proza najnowsza wobec miejsc metafizycznych*, Urszula Glensk *Homo viator w poszukiwaniu miejsc świętych*, Aleksandra Jałoszyńska *Święty – świecki hipermarket. O współczesnych tendencjach desakralizacyjnych miejsc świętych i sakralizacyjnych miejsc świeckich na podstawie „Produktu Polskiego” Sławomira Shuty oraz Andrzeja Kotlińskiego „Miejsce Święte” Marka Nowakowskiego*,

Joanna Szydłowska *Sposoby sakralizacji miejsc w prozie Zygmunta Trziszki*, Bernadetta Żynis (*Miejsce dotknięte przez anioła*).

W polskiej literaturze „świętym miejscem”, wokół którego zrodziło się wiele mitów i tematów, są Wilno i Wileńszczyzna. Zaznaczyło się to wyrażenie w niżej wymienionej grupie referatów: Maria Ankudowicz-Bieńkowska *Wilno w zapisie Marii Znamierowskiej-Prüfferowej*, Marek Bernacki, *Wilno i Wileńszczyzna w późnej twórczości Czesława Miłosza*, Zbigniew Kaźmierczyk *Szetejnje i okolice – topografia mityczna*, Artur Żywiółek *Miejsca święte – miejsca nawiedzone. Poetyka przestrzeni w prozie Włodzimierza Odojewskiego*, Zbigniew Stala *Świętość i akweny w prozie Zbigniewa Żakiewicza*, Józef Olejniczak *Powrót do centrum*.

Specyfikę świętości tworzy sytuacja egzystencjalno-polityczna, w której znaleźli się twórcy, o czym w swych wypowiedziach mówiły: Anna Krakowska (*Genius loci „małych ojczyzn” w twórczości G. Herlinga-Grudzińskiego i V. Pankovcina*) oraz Danuta Ossowska (*Emigracyjne relikwie*).

Uniwersalizm kategorii „świętego miejsca” ujawnił się w wystąpieniach, które można by nazwać wspólnym tytułem: „Świętość między narodami”. Chodzi o referaty: Magdaleny Żółtowskiej (*Polskie i niemieckie święte miejsca*), Libora Martinka *Genius loci Graefenberka (kurortów Lázně Jeseník*, Anny Jamrozek-Sowy *Przestrzeń wolności. O albańskości i duchu płaskowyzu (Ismail Kadre)* oraz Jaroslava Vencálka *Poutní místa Moravského Krasu jako součást genialoci Jihomoravské Krajiny*.

Referaty były dyskutowane, co podkreślało wagę i żywotność podjętych problemów. Po dwóch dniach obrad w Gietrzwałdzie, 28 kwietnia 2007 r. uczestnicy konferencji odbyli wycieczkę krajoznawczą po świętych miejscach Warmii, związanych na ogół z kultem maryjnym. Trasa rozpoczęła się jednak w Olsztynie – wizytą w nowej siedzibie Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Grupę przyjął w Sali Posiedzeń Rady Wydziału Humanistycznego jego dziekan prof. dr hab. Norbert Kasperek. Szlak krajoznawczy wiódł przez Mrągowo, Świętą Lipkę, Reszel, Stoczek Warmiński, Lidzbark Warmiński. Po południu uczestników konferencji gościł prezydent Olsztyna Czesław J. Małkowski.

Rezultaty konferencji – można mieć nadzieję – wejdą do tworzonego przez literaturoznawców, badaczy kultury, historii wielkiego atlasu geografii symboli, który zapewne kiedyś powstanie.